

Η εξάπλωση της Μπαχάϊ Πίστης από το Ιράν στην Ελλάδα: Συμβολή στην ιστορία και τον πολιτισμικό βίο των ελληνικών θρησκευτικών μειονοτήτων

Μαίρη Μαργαρόνη*

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία διερευνά ζητήματα που αφορούν την ιστορία της Μπαχάϊ Πίστης (*Bahá'í Faith*) και της Μπαχάϊ Κοινότητας στην Ελλάδα.¹ Χρησιμοποιεί ως μελέτη περίπτωσης την τοπική κοινότητα της Αθήνας (με σύντομη αναφορά στις δύο άλλες βραχύβιες κοινότητες που σχηματίστηκαν στον νομό Αττικής, συγκεκριμένα στο Γαλάτσι και τον Πειραιά), κυρίως κατά το χρονικό διάστημα από την εμφάνιση των πρώτων Μπαχάϊ σκαπανέων στην Ελλάδα (1953) έως την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (1981). Στηρίζεται σε δημοσιευμένο υλικό της ελληνικής και διεθνούς Μπαχάϊ Κοινότητας· σε αδημοσίευτο υλικό που προέρχεται από τα προσωπικά αρχεία μελών της ελληνικής Μπαχάϊ Κοινότητας· σε αδημοσίευτες γραπτές αυτοβιογραφίες και μαρτυρίες πίστης Μπαχάϊ μελών που έζησαν παλαιότερα ή εξακολουθούν να ζουν στην Ελλάδα· σε ημιδομημένες συνεντεύξεις, βιοαφηγήσεις και ελεύθερες συζητήσεις με μέλη της ελληνικής Μπαχάϊ Κοινότητας στην ευρύτερη ελληνική επικράτεια και το εξωτερικό.² σε προσωπικά βιώματα από τη συμμετοχή μου ως μη Μπαχάϊ σε συναντήσεις και γιορτές της Μπαχάϊ τοπικής κοινότητας του Βόλου κατά το χρονικό διάστημα 2002-2007.

Η μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη, από τα οποία το πρώτο παρουσιάζει πολύ συνοπτικά την ιστορία της Μπαχάϊ Πίστης από τη θεμελίωσή της στο Ιράν στα μέσα του 19ου αιώνα έως τις μέρες μας και τις βασικές της αρχές. Στόχο της ενότητας αυτής αποτελεί η

* Μαίρη Μαργαρόνη, Φιλολόγος (Μ.Α.), Κοινωνική Ανθρωπολόγος (Μ.Α.), υποψ. Δρ Ιστορίας στο Zentrum für Antisemitismusforschung (Βερολίνο), επικεφαλής ερευνήτρια στο Ινστιτούτο Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων.

¹ Πρόκειται για μία αδιερεύνητη (έως σήμερα) πτυχή της ελληνικής ιστορίας. Εξάιρεση αποτελεί η αδημοσίευτη διπλωματική εργασία της Παρασκευής Τριανταφυλλοπούλου με θέμα «Μετανάστευση, μεταστροφή και εθνική ταυτότητα στην ελληνική κοινότητα Μπαχά'ι», που εκπονήθηκε στα πλαίσια μεταπτυχιακών σπουδών στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου (2008).

² Στο σημείο αυτό θα ήθελα να επισημάνω την καταλυτική συμβολή της Ursula Mühlshlegel, βασικής Μπαχάϊ σκαπανέα στην Ελλάδα, στην παρούσα έρευνα. Έθεσε στη διάθεσή μου πολύτιμο αδημοσίευτο υλικό από το αρχείο της, το οποίο μάλιστα εμπλούτισε με προσωπική της έρευνα στα αρχεία του Μπαχάϊ Κέντρου στη Φραγκφούρτη Γερμανίας τον χειμώνα του 2014, ενώ μου αφιέρωσε εγκάρδια, υπομονετικά και κατ' επανάληψη άπλετο χρόνο για ζητήματα που προέκυπταν στην πορεία της έρευνας και της συγγραφής. Για τον λόγο αυτό την ευχαριστώ εγκάρδια. Θερμές ευχαριστίες ανήκουν επίσης στον Δρ Bernhard Koppold και τη Δρ Νάντια Jabberikoppold, τον Petro και την Parí Golestani, τον Γιώργο και τη Maya Βατσέλλας, τη Μάρω Haug και τη Jutta Strieth, που, όντας Μπαχάϊ σκαπανείς στην Ελλάδα, ιρανικής, ελληνικής, ελβετικής ή γερμανικής καταγωγής, μέσα από τις βιοαφηγήσεις τους, φώτισαν –από πολλές απόψεις– διαφορετικές πτυχές της Μπαχάϊ ιστορίας. Η Σοφία Ξεντίδου, η Πάνθηα Nurgostar και η Μάριαν Strieth, ως νεότερες (ηλικιακά) Μπαχάϊ, μέσα από τις δικές τους βιοαφηγήσεις φώτισαν κυρίως πιο σύγχρονες πτυχές της βιωμένης ιστορίας της ελληνικής Μπαχάϊ κοινότητας. Στους προαναφερθέντες πληροφορητές-κλειδιά της παρούσας έρευνας, προστίθενται πολλοί άλλοι Μπαχάϊ που ζούσαν παλιότερα ή εξακολουθούν να ζουν στην Ελλάδα και που κατά καιρούς με βοήθησαν να κατανοήσω καλύτερα πτυχές της Μπαχάϊ θρησκείας και της ιστορίας της. Τους ευχαριστώ επίσης.

παρουσίαση του γενικότερου ιστορικού πλαισίου, μέσα στο οποίο εντάσσεται η επιμέρους ιστορία που διαπραγματεύεται το δεύτερο μέρος της εργασίας, που αφορά την πρωτοεμφάνιση της Μπαχάι Κοινότητας στην Ελλάδα, αναγκαστικά κατά τρόπο επιλεκτικό (από χωροχρονική άποψη) λόγω περιορισμών έκτασης. Ακολουθεί ένας σύντομος επίλογος που κυρίως προτείνει καινούργιες επιμέρους θεματικές της ελληνικής Μπαχάι ιστορίας προς περαιτέρω έρευνα. Η μελέτη έχει ως συνολικό στόχο να συμβάλει στην ιστορία και τον πολιτισμικό βίο των ελληνικών θρησκευτικών μειονοτήτων.

1. Συνοπτική παρουσίαση της παγκόσμιας ιστορίας της Μπαχάι Πίστης και των αρχών της

Στις 23.5.1844 ο Siyyid Ali Muhammad (1819-1850), γνωστός με τον τίτλο Báb, που στα αραβικά σημαίνει «Πύλη» ή «Θύρα», και ιδρυτής της Μπαμπί Πίστης (*Bábi Faith*), προαγγέλου της Μπαχάι Πίστης, ανήγγειλε τον προσεχή ερχομό ενός καινούργιου απεσταλμένου του Θεού. Η αναγγελία αυτή –σύμφωνα με την Μπαχάι Πίστη– πραγματοποιήθηκε, όταν ένας Πέρσης ευγενής, ονόματι Mirza Husayn-Ali Nuri (1817-1892), γνωστός στη συνέχεια με τον τίτλο Bahá'u'lláh, που στα αραβικά σημαίνει «Δόξα του Θεού», ανακοίνωσε επίσημα τον Απρίλιο του 1863 ότι αυτός ήταν ο αναγγελθείς θεϊκός απεσταλμένος.³ Πρόκειται για τον ιδρυτή της Μπαχάι Πίστης, ο οποίος –ερχόμενος σε σύγκρουση με την επίσημη μουσουλμανική θρησκεία– συνελήφθη, φυλακίστηκε και στη συνέχεια εξορίστηκε επανειλημμένα σχεδόν για τέσσερις δεκαετίες τόσο σε γειτονικές περιοχές όσο και στη μακρινή Άκκα της Παλαιστίνης, τον τελικό τόπο εξορίας του (1868-1892) και ταυτόχρονα τον βασικό τόπο της συγγραφικής του δημιουργίας.⁴

Το έργο του Bahá'u'lláh συνεχίστηκε αρχικά από τον πρωτότοκο γιο του, Abbas Effendi, γνωστό με τον τίτλο Abdu'l-Bahá (υπηρέτης του Bahá) (1844-1921) και έπειτα από τον μεγαλύτερο σε ηλικία εγγονό του, Shoghi Effendi (1897-1957), γνωστό στην Μπαχάι ιστορία ως «Φύλακα της Υπόθεσης του Θεού» (Wali Amru'llah / Guardian of the Cause of God). Λόγω του αιφνίδιου θανάτου του χωρίς απογόνους που θα εξασφάλιζαν την απρόσκοπτη συνέχεια της διαδοχής, την ηγεσία της Μπαχάι Πίστης ανέλαβαν στη συνέχεια κάποια άτομα, που είχαν οριστεί από τον Bahá'u'lláh, τον Abdu'l-Bahá και κυρίως τον Shoghi Effendi, γνωστά στην Μπαχάι ιστορία ως «Χέρια της Υπόθεσης του Θεού» (Hands of the Cause of God). Ήταν οι καθοδηγητές της Μπαχάι θρησκείας μέχρι τη σύσταση του Παγκόσμιου Οίκου Δικαιοσύνης (ΠΟΔ) (1963), που αποτελεί σήμερα το ανώτατο

³ Πανελλήνιος Σύνδεσμος των Μπαχάι 1992.

⁴ Mather & Nichols 1993, 32-33.

διαχειριστικό της όργανο.⁵ Ο ΠΟΔ εκλέγεται από αντιπροσώπους των Μπαχάι Εθνικών Πνευματικών Συμβουλίων (ΕΠΣ) των χωρών, στις οποίες έχει εδραιωθεί η Μπαχάι Πίστη. Τα ΕΠΣ εκλέγονται με τη σειρά τους από τα Μπαχάι Τοπικά Πνευματικά Συμβούλια (ΤΠΣ), δηλαδή από τις κατά τόπους Μπαχάι κοινότητες, οι οποίες σχηματίζονται, εφόσον ζουν στην περιοχή 9 ενήλικες που έχουν δηλώσει επίσημα την πίστη τους στον Bahá'u'lláh. Ο ρόλος των ΤΠΣ είναι, μεταξύ άλλων, η διοργάνωση εκπαιδευτικών τάξεων παιδιών, «ευλαβικών συγκεντρώσεων» και κύκλων μελέτης. Ακρογωνιαίος λίθος της Μπαχάι κοινοτικής δραστηριότητας θεωρείται η Γιορτή των Δεκαεννέα Ημερών,⁶ που περιλαμβάνει το πνευματικό, το διαχειριστικό και το κοινωνικό μέρος.

Σύμφωνα με την Μπαχάι θρησκεία, η ανθρωπότητα διανύει την εποχή της εδραίωσης της παγκόσμιας ειρήνης, που ξεκίνησε ήδη με την έλευση του Bahá'u'lláh. Η εποχή αυτή περιλαμβάνει τρία εξελικτικά στάδια,⁷ τα οποία είναι:

1. Η «Ηρωική και Αποστολική Εποχή» (Heroic and Apostolic Age) (1844-1921) που συνδέονται με τις κεντρικές φιγούρες της Μπαχάι Πίστης και χαρακτηρίζονταν από σφοδρές αναταραχές και διώξεις κατά του Báb, του Bahá'u'lláh και των οπαδών τους.

2. Η «Διαμορφωτική ή Μεταβατική Εποχή» (Formative or Transitional Age) (1921-) που διανύουμε στις μέρες μας. Σηματοδοτεί τη διάδοση και την εδραίωση της τάξης πραγμάτων, σύμφωνα με το μήνυμα που έφερε στον κόσμο ο Bahá'u'lláh ως θεϊκός απεσταλμένος. Διακρίνεται σε τέσσερις επιμέρους χρονικές φάσεις με συγκεκριμένες κάθε φορά στοχοθεσίες:

α. Η πρώτη φάση (1921-1946) αφορά τη γέννηση και τα πρώτα διαμορφωτικά βήματα της διαχειριστικής τάξης της Μπαχάι Πίστης. Χαρακτηρίζεται από τη συγκρότηση τοπικών και εθνικών Μπαχάι θεσμικών οργάνων σε όλες τις ηπείρους, τα οποία με τη σειρά τους δημιούργησαν έναν ισχυρό μηχανισμό συστηματοποίησης και εντατικοποίησης της διάδοσης της εν λόγω θρησκείας σε παγκόσμια κλίμακα.

β. Η δεύτερη φάση (1946-1963) διηύρυνε τις εξελίξεις της προηγούμενης. Έμφαση δόθηκε στον σχεδιασμό και τη διεξαγωγή ενός συνόλου προγραμμάτων συστηματικής διάδοσης της Μπαχάι Πίστης ανά τον κόσμο, κορύφωση των οποίων αποτελεί το «Δεκαετές Παγκόσμιο Εγχείρημα» (“Ten Year World Crusade”) κατά τη χρονική περίοδο 1953-1963.⁸

⁵ Smith & Momen 1989, 64-65. Ένας πλήρης ονομαστικός κατάλογος με βασικές πληροφορίες για τα «Χέρια της Υπόθεσης του Θεού» είναι διαθέσιμος στο: http://www.bahai-encyclopedia-project.org/index.php?option=com_content&view=article&id=64:hands-of-the-cause-of-god&catid=36:administrationinstitutions&Itemid=76.

⁶ Πρόκειται για τη γιορτή της πρώτης μέρας κάθε μήνα σύμφωνα με το Μπαχάι ημερολόγιο των 19 μηνών με 19 μέρες έκαστος.

⁷ Momen 1995.

⁸ *The Bahá'í World (1954-1963)* 1970, 246-248.

Είχε ως στόχο την παγκόσμια εξάπλωση της Μπαχάι θρησκείας με το σύστημα της εγκατάστασης σκαμπανέων Μπαχάι (pioneers) σε «παρθενικές» χώρες, δηλαδή σε χώρες που δεν ήταν γνωστή η Μπαχάι θρησκεία.⁹ Σε κάθε σκαπανέα που –σύμφωνα με την Μπαχάι ορολογία– «άνοιγε» έναν νέο τόπο στην Μπαχάι Πίστη, δόθηκε ο τιμητικός τίτλος του «Ιππότη του Bahá'u'lláh» (Knight of Bahá'u'lláh).¹⁰

γ. Η τρίτη φάση (1963-1986) περιλάμβανε τρία παγκόσμια σχέδια διάδοσης της Μπαχάι Πίστης με τη συμμετοχή όλων των ΕΠΣ υπό τη διεύθυνση του ΠΟΔ, δηλαδή το 9ετές (1964-1973),¹¹ το 5ετές (1974- 1979),¹² και το 7ετές (1979-1986) πρόγραμμα διάδοσης.¹³ Κατά τη φάση αυτή η Μπαχάι Πίστη άρχισε να εξέρχεται από την αφάνεια και να αποκτά μια πιο έντονη παρουσία σε παγκόσμιο επίπεδο, με στόχο την πνευματική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη όλης της ανθρωπότητας.¹⁴

δ. Η τρέχουσα τέταρτη φάση (1986-) περιλαμβάνει περεταίρω προγράμματα διάδοσης και εδραίωσης της Μπαχάι Πίστης ανά τον κόσμο, όπως λ.χ. το πρόσφατο 5ετές (2006-2011)¹⁵ και το τρέχον επίσης 5ετές (2011-2016) πρόγραμμα διάδοσης.¹⁶

3. Η «Χρυσή Εποχή» (Golden Age) θεωρείται ότι θα επέλθει μελλοντικά και θα αποτελέσει την ολοκλήρωση του θεϊκού σχεδίου, που είναι η επικράτηση της παγκόσμιας ειρήνης.

Έννοια-κλειδί στην Μπαχάι θρησκευτική και φιλοσοφική πρόσληψη του κόσμου αποτελεί η «προοδευτική αποκάλυψη της αιώνιας Αλήθειας» διαμέσου μιας σειράς θεϊκών αγγελιοφόρων, ο καθένας εκ των οποίων είναι ο ιδρυτής μιας θρησκείας. Ο Bahá'u'lláh προσλαμβάνεται ως ο (προς το παρόν) τελευταίος θεϊκός απεσταλμένος. Ως εκ τούτου, κεντρικές διδασκαλίες της Μπαχάι θρησκείας αποτελούν η ενότητα του Θεού και κατ' επέκταση η ενότητα όλων των θρησκειών και ολόκληρης της ανθρωπότητας. Εξ ου και η έμφαση των Μπαχάι στην παγκόσμια συναδέλφωση και ειρήνη, που εξηγεί την αυξημένη κοινωνική τους δραστηριότητα,¹⁷ μεταξύ άλλων για τη διδασκαλία περί της αναγκαιότητας της ίδρυσης μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, μέριμνα της οποίας θα αποτελεί η ουσιαστική κοινωνική μεταμόρφωση προς όφελος όλων.¹⁸ Παρά την ειρηνική της κοσμοθεωρία και

⁹ Hassall 1994, 1-21.

¹⁰ <http://bahaiblog.net/site/2014/06/knights-bahauallah>.

¹¹ *The Bahá'í World (1963-1968)* 1974, 101-140· *The Bahá'í World: (1968-1973)* 1976, 291-295.

¹² *The Bahá'í World (1973-1976)* 1978, 107-130· *The Bahá'í World (1976-1979)* 1981, 71-108.

¹³ *The Bahá'í World (1979-1983)* 1986, 81-137.

¹⁴ Smith & Momen 1989, 63-91. Ειδικά για την Ευρώπη, βλ. Hassal & Fazel 1998, 35-44.

¹⁵ Universal House of Justice 2006-2011.

¹⁶ Universal House of Justice 2011.

¹⁷ Chin 2006, 27-42.

¹⁸ Εφέντη 1996· Curtotti 2001, 65-84.

δραστηριοποίηση, η Μπαχάι Κοινότητα εκδιώκεται ακόμη και σήμερα σε πολλές χώρες, της χώρας γέννησής της (Ιράν) συμπεριλαμβανομένης.¹⁹ Άλλωστε, στο Ιράν, σύμφωνα με το άρθρο 297 του τροποποιημένου το 1991 Ισλαμικό Ποινικό Νόμο (Islamic Punishments Act), το αίμα των Μπαχάι ορίζεται ως “mobah”, δηλαδή ότι μπορεί να χυθεί ατιμωρητί, χωρίς να επισύρει την παραμικρή ποινή για όποιον τους θανατώνει.²⁰

2. Η ιστορία της Μπαχάι Πίστης στην Ελλάδα

2.1 Δεύτερο μισό 19ου – πρώτο μισό 20ού αιώνα: σποραδικά περάσματα

Στις 21.8.1868 το καράβι που μετέφερε τον κρατούμενο Bahá'u'lláh στο ταξίδι της εξορίας του από την Ανδριανούπολη στην Άκκα, διασχίζοντας τα μικρασιατικά παράλια, έμεινε για ένα δίωρο αγκυροβολημένο στο λιμάνι της Μυτιλήνης. Ήταν το πρώτο (συμπτωματικό) πέρασμα Μπαχάι από ελληνικό έδαφος, που ωστόσο εκείνη την εποχή βρισκόταν υπό οθωμανική κυριαρχία. Πέρασε σχεδόν μισός αιώνας μέχρι το επόμενο πέρασμα ενός μέλους της Μπαχάι Πίστης. Πρόκειται για τη δημοσιογράφο Martha Louise Root (1872-1939),²¹ την οποία ο Shoghi Effendi είχε χαρακτηρίσει ως “the foremost travel teacher in the first Bahá'í Century”, “archetype of Bahá'í teachers” και “the star-servant”.²² Τον Φεβρουάριο του 1915 επισκέφτηκε για πρώτη φορά την Αθήνα, ενώ ακολούθησε μια δεύτερη σύντομη παραμονή της στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1928, όπου έδωσε εισαγωγικές διαλέξεις για την Μπαχάι Πίστη στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.²³ Τον Ιούλιο του 1933, επισκέφθηκε εκ νέου την Αθήνα προς αναζήτηση μεταφραστή και εκδότη του βασικού εγχειριδίου της Μπαχάι Πίστης του «Χεριού στην Υπόθεση του Θεού» Dr John Ebenezer Esslemont (1874-1925), *Bahá'u'lláh and the New Era*. Τη μετάφραση ανέλαβε ο Λευκαδίτης Διονύσιος Δεβάρης (1884-1955), δημοσιογράφος, θεατρικός συγγραφέας και κριτικός θεάτρου, τον οποίο η M. Root είχε γνωρίσει στο προηγούμενο ταξίδι της στην Ελλάδα. Τον Μάρτιο του 1934, επέστρεψε στην Αθήνα, προκειμένου να δει εκ του σύνεγγυς την τύχη της μετάφρασης και να δώσει εκ νέου εισαγωγικές διαλέξεις για την Μπαχάι Πίστη. Η μετάφραση ήταν τελικά έτοιμη και εκτυπώθηκε την ίδια χρονιά από το Διαρκές Μπαχαϊκόν Γραφείον στη Γενεύη.²⁴ Τέλος, τον Φεβρουάριο του 1936 η M. Root ήρθε και πάλι για μια σύντομη επίσκεψη στην

¹⁹ Momen 2005-2006, 221-241· United States Department of State 2014.

²⁰ United States Department of State 2013.

²¹ Garis 1983.

²² Francis, 1993/1998· Lehman, 2001. Για την παρουσίασή της στον ελληνικό τύπο για πρώτη φορά, βλ. το ανώνυμο άρθρο «Η δράσις της σημερινής γυναίκας. Μία απόστολος και δημοσιογράφος. Το γράμμα της Βασιλίσσης της Ρουμανίας», *Βραδυνή*, αριθμ. φύλ. 2252, 5.1.1928.

²³ *Βραδυνή*, αριθμ. φύλ. 2254, 7.1.1928. Για μια πρώτη παρουσίαση της Μπαχάι Πίστης στον ελληνικό τύπο βλ. τα άρθρα «Τι είνε το κίνημα του Μπαχά'ι», *Βραδυνή*, αριθμ. φύλ. 2254, 7.1.1928 και «Ο Χριστιανισμός και ο Μπαχαϊσμός», *Βραδυνή*, αριθμ. φύλ. 2255, 8.1.1928. Κατά πάσα πιθανότητα συγγραφέας και των 3 άρθρων της *Βραδυνής* ήταν ο Διονύσιος Δεβάρης, αρθρογράφος της εν λόγω εφημερίδας την εποχή εκείνη.

²⁴ Esslemont 1934.

Αθήνα, προκειμένου να φέρει το μήνυμα του Bahá'u'lláh σε «υψηλά ιστάμενα» πρόσωπα, του δημάρχου και μελών του διπλωματικού σώματος συμπεριλαμβανομένων, ελάχιστο χρόνο πριν την εγκαθίδρυση του δικτατορικού πολιτεύματος του Ιωάννη Μεταξά (Αύγουστος 1936).²⁵

Για το χρονικό διάστημα 1936-1953 δεν έχει εντοπιστεί μέχρι στιγμής κανένα αρχειακό υλικό που να αποδεικνύει δραστηριότητες της διεθνούς Μπαχάι Κοινότητας στην Ελλάδα, η οποία άλλωστε, μετά την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά, βίωνε τη δύνη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της Κατοχής (1941-1944), την οδύνη του εμφύλιου πολέμου (1946-1949) και τους κλυδωνισμούς των πρώτων δύσκολων χρόνων της μεταπολεμικής περιόδου.

2.2 Η πρώτη τριακονταετία του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα (1953-1981): συστηματοποίηση και «σύνεση» στη διάδοση της Μπαχάι Πίστης

2.2.1 Ο ρόλος του Διηπειρωτικού Μπαχάι Συνεδρίου στη Στοκχόλμη (1953)

Το 1953, εναρκτήριο έτος του προαναφερθέντος «10ετούς Παγκόσμιου Εγχειρήματος», σύμφωνα με το οποίο το «άνοιγμα» της Ελλάδας στην Μπαχάι Πίστη είχε ανατεθεί στο ΕΠΣ της Γερμανίας, έλαβαν χώρα τέσσερα διεθνή Μπαχάι συνέδρια: στην Ουγκάντα (Καμπάλα), στις ΗΠΑ (Σικάγο), στη Σουηδία (Στοκχόλμη) και στην Ινδία (Νέο Δελχί). Σηματοδοτούσαν το ξεκίνημα μιας νέας εποχής εντατικοποιημένης, διηπειρωτικής συνεργασίας, με στόχο την οργάνωση της παγκόσμιας διάδοσης της Μπαχάι Πίστης. Στο Συνέδριο της Στοκχόλμης (21-26 Ιουλίου) τέθηκαν ως βασικοί στόχοι, πριν την εκπνοή του 1953 αφενός οι σκαπανείς να έχουν φτάσει στις χώρες προορισμού τους, οι οποίες για τη Γερμανία έφταναν τις 11 (διάφορων νησιωτικών συμπλεγμάτων συμπεριλαμβανομένων), και αφετέρου να έχει ξεκινήσει η μετάφραση των βασικών έργων της Μπαχάι Πίστης σε διάφορες γλώσσες.²⁶ Με δυο λόγια η στοχοθεσία του εν λόγω Συνεδρίου μπορεί να περιγραφεί ως «συμπυκνωμένη δράση».²⁷ Το εγχείρημα, λοιπόν, της συστηματικής διάδοσης της Μπαχάι Πίστης στην Ελλάδα ξεκίνησε ουσιαστικά στη δεύτερη φάση της «διαμορφωτικής εποχής», σύμφωνα με την προαναφερθείσα Μπαχάι περιοδολόγηση. Το εν λόγω Συνέδριο της Στοκχόλμης διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, καθώς εκεί παρευρέθηκαν οι πρώτοι Μπαχάι σκαπανείς, που έλαβαν οδηγίες πώς και πού ακριβώς στην Ελλάδα να ξεκινήσουν να διαδώσουν την πίστη τους.

²⁵ Mühlischlegel, "Athen, I".

²⁶ Effendi 1971, 159-160.

²⁷ Mühlischlegel, "Athen, I".

2.2.2 Η περίοδος από την άφιξη των πρώτων Μπαχάι σκαπανέων στην Ελλάδα (1953) μέχρι την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (1981). Ενδεικτικό παράδειγμα: Αθήνα και γύρω περιοχές (Γαλάτσι και Πειραιάς)

Μέχρι να βρεθούν οι πρώτοι Μπαχάι σκαπανείς που θα ορίζονταν από το ΕΠΣ της Γερμανίας, για να εγκατασταθούν στην Ελλάδα για μακροχρόνιο διάστημα, ο ιρανικής καταγωγής Δρ Amin Banani από τις ΗΠΑ, γιος «του Χεριού της Υπόθεσης του Θεού» Mousa Banani, στις 6.8.1953 αποφάσισε να αναλάβει τον ρόλο του σκαπανέα. Έτσι στις 2.8.1953 αφίχθη στην Αθήνα, για να τον ακολουθήσει λίγο αργότερα (16.9.1953) η σύζυγός του Sheila Walcott και η κόρη τους Suzie. Τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς ο Α. Banani συμμετείχε στο προαναφερθέν Συνέδριο της Στοκχόλμης, προκειμένου να δεχθεί οδηγίες και συμβουλές από τα «Χέρια της Υπόθεσης του Θεού» για τη χώρα στην οποία θα μετανάστευε ως σκαπανέας της πίστης του. Την περίοδο εκείνη υπήρχαν μόνο δύο ευρωπαϊκές χώρες χωρίς Μπαχάι παρουσία: η Φιλανδία και η Ελλάδα. Ο Α. Banani ενθαρρύνθηκε να επιλέξει τη δεύτερη.²⁸

Λίγο μετά την εγκατάστασή του στην Αθήνα και την ανεύρεση εργασίας μεταξύ άλλων στη μοναδική (για εκείνη την περίοδο στην Ελλάδα) αγγλόφωνη εφημερίδα, την *Athens News*, άρχισε την πρώτη του εκδοτική διδασκαλική δραστηριότητα. Αυτή αφορούσε τη μετάφραση και εκτύπωση ενός μικρού βιβλίου με τίτλο «*Η ανατολή ενός παγκόσμιου πολιτισμού*», που είχε μεταφραστεί και εκδοθεί από την Μπαχάι Επιτροπή Διδασκαλίας της Ευρώπης στη Γενεύη ήδη στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Η ελληνική μετάφραση έγινε από έναν συνεργάτη του στο τυπογραφείο της *Athens News* και στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη σε έναν έμπιστο και δραστήριο Μπαχάι γιατρό, ονόματι Σάμι Όγλου, προκειμένου να τη διορθώσει ο Έλληνας γραμματέας του. Εν συνεχεία τυπώθηκαν 5000 αντίτυπα, ποσότητα που τελικά αποδείχτηκε μεγαλύτερη από τις ανάγκες της εποχής.²⁹

Ωστόσο, παρά την επαγγελματική επιτυχία και τα πρώτα θετικά βήματα όσον αφορά τη διάδοση της Μπαχάι Πίστης, ήδη τους πρώτους τέσσερις μήνες ο Α. Banani άρχισε να έχει προβλήματα με την άδεια παραμονής του. Τοιουτοτρόπως, τον Μάρτιο του 1954 αναγκάστηκε να επιστρέψει οικογενειακώς στις ΗΠΑ, όπου και υπέβαλε επιτυχώς αίτηση για την απόκτηση αμερικανικής υπηκοότητας. Ξαναγύρισε οικογενειακώς στην Ελλάδα πλέον με αμερικανικό διαβατήριο τον Σεπτέμβριο του 1954, για να εργαστεί στη διάδοση της Μπαχάι Πίστης. Εντούτοις η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα δεν ήταν ευνοϊκή για αλλοδαπούς και μάλιστα αλλόθρησκους, όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα: «Το γραφείο παραμονής των αλλοδαπών ποτέ δεν μας έδειξε ανοιχτό πρόσωπο και δεν συμπεριφερόταν με

²⁸ Banani, χ.χ.

²⁹ Banani, ό.π.

ειλικρίνεια. Παρόλο που κάθε χρόνο εγκαίρως παραδίδαμε την αίτησή μας για ανανέωση, η απάντηση δηλ. η ανανέωση της άδειας ερχόταν με καθυστέρηση 15 μηνών κι έτσι ποτέ δεν είχαμε μια ισχύουσα άδεια παραμονής. Τον χειμώνα του 1958 ήρθε στην εξουσία μια κυβέρνηση που ορισμένοι από τους υπουργούς της είχαν πολύ στενή σχέση με την εκκλησία, όπως ο υπουργός εσωτερικών και ο υπουργός παιδείας που είχε τη δικαιοδοσία του γραφείου παραμονής των αλλοδαπών. Η δουλειά στα σχολεία ήταν στη δικαιοδοσία των υπουργείων τους. Δεν άργησαν να ξεκινήσουν διώξεις εναντίον των ξένων θρησκευτικών ομάδων. Βέβαια ο στόχος τους ήταν να διώξουν τους διδασκάλους διαμαρτυρούμενους αλλά δυστυχώς κι εμείς μαζί τους διωχτήκαμε από την Ελλάδα. Την άνοιξη του '58 απορρίφθηκε η τελευταία μας αίτηση για άδεια παραμονής και μας δόθηκε προθεσμία 24 ωρών για να εγκαταλείψουμε τη χώρα. Αργότερα μπορέσαμε να ανανεώσουμε την άδεια μέχρι το φθινόπωρο του ίδιου έτους. Τελικά τον Ιούλιο του '58 με το ίδιο τρένο που είχαμε ταξιδέψει στην Ελλάδα, την εγκαταλείψαμε με βαριά καρδιά, αλλά με την ηθική ικανοποίηση ότι πίσω μας αφήνουμε ένα Πνευματικό Συμβούλιο. Οι αναμνήσεις αυτών των 5 χρόνων είναι και για πάντα θα είναι από τις καλύτερες και σαν λάμπα θα φωτίζουν την ζωή μας μέχρι το τέλος.»³⁰

Σχεδόν ταυτόχρονα με την οικογένεια Banani, έφτασαν στην Αθήνα επίσης από τις ΗΠΑ οι σκαπανείς Dwight Allen και η σύζυγός του Carole (πρώτο μισό του Σεπτεμβρίου 1953). Η διαμονή τους ήταν τελικά πιο σύντομη από τον αρχικό σχεδιασμό, καθώς ο D. Allen κλήθηκε το 1954 να επιστρέψει στις ΗΠΑ για την εκπλήρωση της στρατιωτικής του θητείας, μετά την οποία αναχώρησε εκ νέου με τη σύζυγό του ως σκαπανέας στην Αφρική. Έτσι, στις αρχές του 1954 ο Kenneth Christian με τη σύζυγό του Roberta και τον 15χρονο γιο τους Roger ήλθαν από τις ΗΠΑ στην Αθήνα, προκειμένου να αντικαταστήσουν το ζεύγος Allen. Η άδεια παραμονής τους επίσης δεν ανανεώθηκε και έτσι τον Ιούνιο του 1958 αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα, όπως ακριβώς η οικογένεια Banani έναν μήνα αργότερα.³¹

Λίγα χρόνια μετά την άφιξη των προαναφερθέντων Μπαχάι σκαπανέων οικογενειών από τις ΗΠΑ, και συγκεκριμένα στις 11.4.1957, έφτασαν από τη Γερμανία δύο νεαρές φίλες, που επιθυμούσαν να εργαστούν ως σκαπανείς της Μπαχάι Πίστης στην Ελλάδα για μεγάλο χρονικό διάστημα: η Ursula Kohler, που αργότερα παντρεύτηκε το «Χέρι της Υπόθεσης του Θεού» γερμανικής καταγωγής Δρ Adelbert Mühlischlegel, και η Änni Langenhorst, που αργότερα παντρεύτηκε τον Αμερικανό Ned Blackmer, που έφτασε ως Μπαχάι σκαπανέας στη Ρόδο το 1956.³² Την επομένη της άφιξής τους, οι δύο νεαρές Γερμανίδες πήγαν να δηλώσουν

³⁰ Banani, ό.π.

³¹ Mühlischlegel, "Athen, I".

³² Mühlischlegel, "Rhodos".

την παρουσία τους στο ελληνικό αστυνομικό τμήμα αλλοδαπών, όπου –όπως πάντα– τέθηκε η ερώτηση του θρησκευματος. Στην απάντηση της U. Kohler ότι ήταν Μπαχάι, ο αστυνομικός, έχοντας προφανώς μια ευκρινή εικόνα του αλλόθρησκου πληθυσμού της πρωτεύουσας, σχολίασε στην αγγλική γλώσσα “you are the seventh Bahá’í in Athens”. Εν αντιθέσει ο αστυνομικός που κατέγραφε τα στοιχεία της Ä. Langenhorst, μην έχοντας προφανώς καμιά ιδέα για την Μπαχάι Πίστη και συγχέοντας ό,τιδήποτε αλλόθρησκο και αλλόδοξο, έγραψε ως θρησκεία της τελευταίας τον Προτεσταντισμό. Η U. Kohler, αν και βρήκε εργασία ως γραμματέας σε μια γερμανική αντιπροσωπία και εν συνεχεία υπέβαλε αίτηση εργασίας στη γερμανική πρεσβεία, δεν έλαβε άδεια παραμονής από το ελληνικό κράτος, ως συνήθως χωρίς να λάβει εξηγήσεις για την απόρριψη της αίτησής της. Έτσι αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα τον Αύγουστο του 1957, για να ξαναγυρίσει με τον σύζυγό της στην Αθήνα τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και να εργαστούν στη διάδοση της Μπαχάι Πίστης. Η Ä. Langenhorst, η οποία εργαζόταν αυτόνομα ως ζωγράφος, επίσης δεν έλαβε ανανέωση της άδειας παραμονής της στην Ελλάδα και έτσι το 1959 έπρεπε να εγκαταλείψει τη χώρα με τον σύζυγό της, συνεχίζοντας ως σκαπανέας στην Ιταλία.³³

Ωστόσο, πριν την αναγκαστική φυγή των προαναφερθέντων Μπαχάι σκαπανέων από την Αθήνα, λόγω των προβλημάτων με τις άδειες παραμονής τους, ο στόχος τους και εν γένει ο ευρύτερος στόχος του προαναφερθέντος «10ετούς Παγκόσμιου Εγχειρήματος» να δημιουργηθεί ένας πρώτος Μπαχάι πυρήνας στην Ελλάδα, είχε επιτευχθεί. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια του Ρεζβάν³⁴ του 1957 (21 Απριλίου) δημιουργήθηκε στην Αθήνα το πρώτο ΤΠΣ με μέλη τους Amin Banani, Sheila Banani, Kenneth Christian, Roberta Christian, Ursula Kohler, Änni Langenhorst, Δρ Νίκο Μαυρομάτη, Κώστα Πετρούση και Κώστα Κυριαζή.³⁵

Στις 21.4.1958 δημιουργήθηκε για δεύτερη κατά σειρά χρονιά το ΤΠΣ της Αθήνας, με μέλη τους Amin Banani, Sheila Banani, Erik Blumenthal (γνωστό ψυχολόγο και ψυχοθεραπευτή, που ήρθε στην Αθήνα στις 15.2.1958, αντικαθιστώντας την Ursula Kohler), Änni Langenhorst, Γεώργιο Κρούστη (που έκανε δήλωση της Μπαχάι Πίστης του στις 10.8.1957), Δρ Νίκο Μαυρομάτη, Abdu’l Houssain Banani (αδελφός του Amin Banani, που ήρθε για λίγο διάστημα ως σκαπανέας από τις ΗΠΑ), Heddayatollah Missaghdiy και Mehrafruz Missaghife (σκαπανείς από το Ιράν).³⁶

³³ Mühlischlegel, “Athen, I”.

³⁴ Πρόκειται για την ιδιαίτερα σημαντική 12ήμερη Μπαχάι γιορτή (Riḏvān, 20.4-2.5), κατά την οποία εορτάζεται η αποκάλυψη του Bahá’u’lláh.

³⁵ Mühlischlegel, “Athen, II”.

³⁶ Mühlischlegel, ό.π.

Ωστόσο, στις 21.4.1959 δεν κατέστη δυνατή η δημιουργία του ΤΠΣ της Αθήνας, λόγω της προαναφερθείσας αναγκαστικής φυγής αρκετών Μπαχάι σκαπανέων ξένης υπηκοότητας. Εντός των γεωγραφικών ορίων της Αθήνας διέμεναν εκείνη τη χρονιά μόνο πέντε ενήλικες Μπαχάι, ενώ κάποιοι άλλοι ζούσαν μεμονωμένα σε κοντινά προάστια της Αθήνας, όπως την Κηφισιά, το Γαλάτσι και το Μαρούσι, και στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής.³⁷

Τον Αύγουστο του 1959 ο Erik Blumenthal νυμφεύτηκε τη Marianne Hilger, η οποία το 1964 δήλωσε επίσημα την αποδοχή της Μπαχάι Πίστης, αυξάνοντας έτσι τον αριθμό των μελών της Μπαχάι Κοινότητας στην Αθήνα κατά ένα ακόμη μέλος. Ωστόσο, η ήδη δύσκολη κατάσταση των Μπαχάι στην Ελλάδα κατά την πρώτη δεκαετία του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα κατέστη ακόμη δυσκολότερη λόγω του δικτατορικού πολιτεύματος που επακολούθησε (1967-1974). Ως εκ τούτου ο ΠΟΔ συνιστούσε στους Μπαχάι στην Ελλάδα να κινούνται με «σύνεση» και «σοφία» στη διάδοση της πίστης τους. Αυτό τουλάχιστον προκύπτει –μεταξύ άλλων– από την επιστολή που απηύθυνε ο ΠΟΔ στο ΤΠΣ της Αθήνας στις 9.6.1970: “Teaching the Faith must be done with utmost wisdom, and the way to teach should be through the Bahá’í manners and actions, and we should only teach individually the sincere-hearted inspired people.” Επίσης, ο ΠΟΔ έδινε οδηγίες στους Μπαχάι ελληνικής υπηκοότητας να μην δηλώνουν επίσημα τη μεταστροφή τους στην Μπαχάι Πίστη ακριβώς λόγω της δύσκολης πολιτικής κατάστασης. Αλλά ακόμη και όταν από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, τους δόθηκε η επιλογή μεταξύ της γνωστοποίησης ή μη της θρησκευτικής τους μεταστροφής, οι περισσότεροι επέλεξαν –λόγω των προηγούμενων απανωτών βιωμάτων φόβου και τρομοκρατίας– να την κρατήσουν μυστική.³⁸

Παρόλες τις πολιτικές απαγορεύσεις, τους αυξημένους αστυνομικούς ελέγχους, την επιβολή ποινών και την άνευ προηγουμένου λογοκρισία, η μικρή Μπαχάι Κοινότητα στην Ελλάδα συνέχισε να αυξάνεται (έστω και με αργούς ρυθμούς). Αφενός προστέθηκαν κάποια μέλη ελληνικής υπηκοότητας, όπως λ.χ. κάποιοι Έλληνες που υιοθέτησαν την Μπαχάι θρησκεία στο εξωτερικό και εν συνεχεία μετακόμισαν στην Αθήνα. Πρόκειται για τον Γεώργιο Βατσέλλα, που προέβη στην επίσημη δήλωση της Μπαχάι Πίστης του στην Ελβετία το 1971 και εν συνεχεία μετεγκαταστάθηκε με τη σύζυγό του Maja στην Αθήνα, όπως επίσης και για τον Θεόδωρο Βουκάκη, που προέβη στην επίσημη δήλωση της πίστης του το 1976 στο Βέλγιο, όπου είχε πάει για σπουδές, και εν συνεχεία μετακόμισε στην Αθήνα. Ένα χρόνο αργότερα η σύζυγός του Λίλη έγινε επίσης επίσημα Μπαχάι. Ουσιαστικά οι Έλληνες Μπαχάι εκείνης της δεκαετίας μετριούνταν σχεδόν στην κυριολεξία στα δάκτυλα των δύο χεριών.

³⁷ Mühlischlegel, ό.π.

³⁸ Mühlischlegel, ό.π.

Στην Αθήνα ήταν ο Ν. Πρίντεζης, Γ. Κρούστης, Ν. Μαυρομάτης, Κ. Σταθακοπούλου και Κ. Κυριαζής· στην Κρήτη η Μάρω Haug, σύζυγος του πρώτου Μπαχάι σκαπανέα στο νησί (άφιξη το 1953), του Γερμανού «Ιπότη του Bahá'u'lláh» Rolf Haug, ο Κ. Πετούσης και ο Μ. Πετράκης· στη Θεσσαλονίκη ο οδηγός ταξί Δ. Βλαχόπουλος και στην Εύβοια ο Κ. Μωραΐτης, πρώην υπάλληλος της τουριστικής αστυνομίας της Ρόδου.³⁹

Αφετέρου η Μπαχάι παρουσία στην Ελλάδα συνέχισε να ενισχύεται με σκαπανείς που έφταναν μεμονωμένα ή οικογενειακά από το εξωτερικό. Έτσι το 1971, ζούσαν στην Αθήνα οι Μπαχάι σκαπανείς οικογένειες Maanian και Bahgi, από τις οποίες η δεύτερη μετακόμισε αργότερα στη Θεσσαλονίκη, για να συμβάλει στη δημιουργία του εκεί ΤΠΣ.⁴⁰ Ήδη τον Απρίλιο του 1968, ήρθε στην Αθήνα ο Shahab Mansouri από το Ιράν, ο οποίος το 1970 εκλέχθηκε γραμματέας του ΤΠΣ της Αθήνας. Είναι η χρονιά που ήρθαν να εγκατασταθούν στην Ελλάδα η σύζυγος και η κόρη του. Στη συνέχεια, η οικογένεια Mansouri μετακινήθηκε από την Αθήνα στο Γαλάτσι, με στόχο τον όσο το δυνατόν πιο άμεσο σχηματισμό του ΤΠΣ της περιοχής. Ένα χρόνο αργότερα (1971) η Ursula Mühlischlegel, μέλος του Βοηθητικού Σώματος της Μπαχάι Πίστης (Auxiliary Board), επισκέφτηκε την οικογένεια Mansouri στο Γαλάτσι, προκειμένου να δει πώς θα μπορούσαν να βοηθηθούν οι Μπαχάι στην Ελλάδα. Μακροπρόθεσμο στόχο του ΠΟΔ αποτελούσε η ίδρυση του ελληνικού ΕΠΣ, για το οποίο απαιτούνταν η δημιουργία τουλάχιστον 4 ΤΠΣ για τα οποία η ευρύτερη περιοχή της Αττικής προσφερόταν καλύτερα λ.χ. από νησιωτικές και εν γένει επαρχιωτικές περιοχές. Το 1972 έφτασε στην Αθήνα η ιρανική οικογένεια Nurgostar (μητέρα και τρεις ανήλικες κόρες), προκειμένου να συμβάλουν στη διάδοση της Μπαχάι Πίστης, και λίγο αργότερα η Frances Madden από την Ιρλανδία, η Etna Norwel και ένα ζευγάρι από τις ΗΠΑ με τη δίχρονη κόρη τους.⁴¹

Το 1973, υπό την ηγεσία του γερμανικού ΕΠΣ, συγκροτήθηκε στην Ελλάδα μία Εθνική Συντονιστική Επιτροπή με μέλη τον Νίκο Πρίντεζη, τον Rolf Haug και τη Maya Βατσέλλας. Έργο της Επιτροπής ήταν η οργάνωση και ο συντονισμός συναντήσεων σε εθνικό επίπεδο, έτσι ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για τη μετάβαση από τις δράσεις τοπικής σε δράσης εθνικής εμβέλειας. Απαιτούνταν επισκέψεις της τριμελούς Επιτροπής αρχικά στη Θεσσαλονίκη, τη Ρόδο και το Ηράκλειο και στη συνέχεια την Πάτρα και τον Βόλο, τις πόλεις στις οποίες στη συνέχεια δημιουργήθηκαν ΤΠΣ. Η δικτατορία, ο περιορισμένος αριθμός των Μπαχάι μελών, εκ των οποίων οι περισσότεροι δεν γνώριζαν

³⁹ Βατσέλλας, “Über die Baha’i Geschichte Griechenlands...). Πρβλ. επίσης Mühlischlegel, “Rhodos” της ίδιας, “Kreta”.

⁴⁰ Mühlischlegel, “Thessaloniki”.

⁴¹ Βατσέλλας, ό.π.

επαρκώς την ελληνική γλώσσα, ο ακόμη πιο περιορισμένος αριθμός των Ελλήνων Μπαχάι, από τους οποίους μερικοί υπηρετούσαν ακόμη τη στρατιωτική τους θητεία, καθιστούσαν το έργο της Εθνικής Συντονιστικής Επιτροπής ιδιαίτερα δύσκολο, τουλάχιστον μέχρι την πτώση της δικτατορίας τον επόμενο χρόνο (1974). Αντίβαρο στις δύσκολες πολιτικοκοινωνικές συνθήκες αποτελούσε –μεταξύ άλλων– η ενίσχυση σε πνευματικό-συναισθηματικό επίπεδο που λάμβανε η μικρή ομάδα των Μπαχάι στην Ελλάδα από μέλη της εσω-ομάδας –με την έννοια της ευρύτερης (παγκόσμιας) κοινότητας των Μπαχάι– που έρχονταν τακτικά από το εξωτερικό για σχετικά σύντομα διαστήματα: λ.χ. το «Χέρι της Υπόθεσης του Θεού» Abdu'-Qasim Faizi επισκέφτηκε την Αθήνα τρεις φορές μεταξύ 1973-1977, ενώ μέχρι την ολοκλήρωση του 5ετούς σχεδίου διάδοσης (1974-1979) επισκέφθηκαν την Ελλάδα προς ενίσχυση των Μπαχάι πιστών της διάφορα «Χέρια της Υπόθεσης του Θεού», όπως –μεταξύ άλλων– η Amaltu'l-Baha Ruhyyihe Khanum και ο Aldham Wilson Robarts από τον Καναδά, ο Harold Collis Featherstone από την Αυστραλία και ο William Sears από τις ΗΠΑ.⁴²

Το 1974 οι Γερμανίδες Arline Boghi και Annelise Haug (αδελφή του Rolf Haug στην Κρήτη) ήρθαν ως σκαπανείς στην Ελλάδα, ενώ το 1975 έφτασαν επίσης από τη Γερμανία οι προαναφερθέντες Δρ A. Mühlischlegel και η σύζυγός του Ursula. Οι βασικές οδηγίες του ΠΟΔ για ζητήματα της Μπαχάι Πίστης στην Ελλάδα αφορούσαν –μεταξύ άλλων– τη δημιουργία 4-6 ΤΠΣ στη χώρα, τη (μετάφραση και) δημοσίευση Μπαχάι βιβλιογραφίας και την οργάνωση θερινών σχολείων.⁴³

Κυρίως κατά την πρώτη μεταδικτατορική περίοδο, Μπαχάι σκαπανείς ποικίλης εθνικής καταγωγής κλήθηκαν σταδιακά να διαδώσουν την πίστη τους σε διάφορες χώρες, όπως στην Αγγλία, την Αιθιοπία, τη Γερμανία, την Ιταλία, την Αμερική και το Ιράν. Αρκετοί από αυτούς επέλεξαν την Αθήνα ως τόπο προσωρινής ενδιάμεσης διαμονής, πριν συνεχίσουν το ταξίδι τους για την τελική χώρα προορισμού τους. Ως εκ τούτου ο φόρτος εργασίας της τριμελούς Εθνικής Συντονιστικής Επιτροπής ήταν ιδιαίτερα βαρύς.⁴⁴

Στο Ρεζβάν του 1973 (21 Απριλίου) δημιουργήθηκε το ΤΠΣ του Γαλατσίου με μέλη το ζεύγος Mansouri, το ζεύγος Nadimi, τον Nasser Yazdani, τον Movaghar Mazloun, την Leoni de Genaro, την Parvin Noorgostar και την Anneliese Haug. Σε γενικές γραμμές το ΤΠΣ του Γαλατσίου αποτέλεσε συχνά το «ρεζερβουάρ» για τα υπόλοιπα ΤΠΣ στην Ελλάδα, καθώς προμήθευε Μπαχάι μέλη για την ενίσχυσή τους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση 6

⁴² Βατσέλλας, ό.π.

⁴³ Βατσέλλας, ό.π.

⁴⁴ Βατσέλλας, ό.π.

μελών που μετακινήθηκαν από το Γαλάτσι στον Πειραιά, έτσι ώστε κατέστη εφικτή η δημιουργία του ΤΠΣ στον Πειραιά στις 17.1.1981, ανεβάζοντας τον αριθμό των ελληνικών ΤΠΣ εκείνο το διάστημα σε επτά. Στη συνέχεια τα ΤΠΣ του Γαλατσίου και του Πειραιά έπαψαν να λειτουργούν.⁴⁵

3. Αντί επιλόγου

Αν και οι σποραδικές επισκέψεις της Μ. Root στην Ελλάδα το πρώτο μισό του 20ού αιώνα αποτελούν την πρώτη απόπειρα διάδοσης της Μπαχάι θρησκείας στη χώρα, η συστηματική της διάδοση ξεκινά το 1953 ως μέρος της εφαρμογής του «δεκαετούς σχεδίου» (1953-1963). Οι πρώτοι Μπαχάι σκαπανείς, κυρίως (αλλά όχι μόνο) αμερικανικής, γερμανικής και ιρανικής υπηκοότητας, έφτασαν μεμονωμένα ή οικογενειακώς στην Ελλάδα, για να συμβάλουν στη διάδοση της πίστης τους, η οποία πρεσβεύει την ενότητα των θρησκειών και των ανθρώπων και εργάζεται για την επίτευξη της παγκόσμιας ειρήνης. Η ελληνική Πολιτεία αντιμετώπισε με καχυποψία τους αλλοδαπούς και αλλόθρησκους «εισβολείς» και παρεμπόδισε το έργο τους, δημιουργώντας κυρίως γραφειοκρατικά προσκόμματα (όσον αφορά τη χορήγηση ή ανανέωση των αδειών παραμονής τους). Στις δυσκολίες αυτές προστέθηκαν –κατά την περίοδο της δικτατορίας– η λογοκρισία, οι αστυνομικοί έλεγχοι, οι απαγορεύσεις συγκεντρώσεων και η ποινικοποίηση.

Ωστόσο κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970 δημιουργήθηκαν Μπαχάι ΤΠΣ σε διάφορες ελληνικές περιοχές πέραν της Αττικής: στη Ρόδο (1968), τη Θεσσαλονίκη (1976), το Ηράκλειο (1976) και την Πάτρα (1976). Ως εκ τούτου κατέστη εφικτή η δημιουργία του πρώτου ελληνικού ΕΠΣ το 1977, ενώ στη συνέχεια ιδρύθηκε ένα ακόμη ΤΠΣ στον Βόλο (1985). Μία έρευνα για τις συνθήκες σύστασής τους και τη σχεσιοδυναμική που ανέπτυξαν και συνεχίζουν να αναπτύσσουν με την τοπική κοινωνία ανάλογα με τις εκάστοτε επικρατούσες πολιτικοκοινωνικές συνθήκες, θα μπορούσε να φωτίσει μείζονος ενδιαφέροντος ζητήματα μικρο-ιστορίας και μικρο-κοινωνιολογίας. Μέχρι την επίσημη ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Μπαχάι Πίστη ήταν στην αφάνεια, κυρίως λόγω των αντίξοων πολιτικοκοινωνικών καταστάσεων στη χώρα, της μονοκαθεδρίας της Ορθόδοξης εκκλησίας και της πρόσληψης της «ελληνικότητας» ως αδιάσπαστης από το ορθόδοξο χριστιανικό στοιχείο. Τα θέματα αυτά –αδιερεύνητα μέχρι στιγμής– χρήζουν εξειδικευμένης μελέτης και υπόσχονται να φωτίσουν ιδιαίτερες πτυχές της κοινωνικής ιστορίας της σύγχρονης Ελλάδας.

⁴⁵ Βατσέλλας, ό.π.

Αδημοσίευτες Πηγές

- Banani, Amin: «Πρώτοι σκαπανείς στην Ελλάδα» (μτφρ. Μερντάντ Σοτούνζαντε, *Περσικά Μπαχά'ι Νέα*). Προσωπικό αρχείο της Jutta Strieth.
- Βατσέλλας, Maya: “Über die Baha’i Geschichte Griechenlands, insbesondere betreffend die Zeit zwischen 1971 bis 1979”. Προσωπικό αρχείο της Jutta Strieth.
- Mühlschlegel, Ursula: “Athen I”· “Athen II”· “Thessaloniki”· “Rhodos”· “Kreta”. Προσωπικό αρχείο της ίδιας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Esslemont, John Ebenezer: *Μπαχα'ου'λλαχ και η νέα εποχή* (μτφρ. Διονύσιος Δεβάρης). Γενεύη: Διαρκές Μπαχαϊκόν Γραφείον εν Γενεύη της Ελβετίας 1934.
- Εφέντη, Σόγι: *Προς τα έθνη* (μτφρ. από τα αγγλικά). Αθήνα: Αηδόνη, 1996.
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος των Μπαχά'ι: *Δήλωση της Μπαχά'ι Διεθνούς Κοινότητας. Γραφείο Δημόσιας Ενημέρωσης Νέα Υόρκη* (μτφρ. από τα αγγλικά). Αθήνα: Αηδόνη, 1992².
- Τριανταφυλλοπούλου, Παρασκευή: *Μετανάστευση, μεταστροφή και εθνική ταυτότητα στην ελληνική κοινότητα Μπαχά'ι*. Διπλωματική εργασία – Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, ΠΜΣ «Κοινωνική και Πολιτισμική Ανθρωπολογία». Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών 2008.

Ξενόγλωσση

- Chin, Siew Sim: “I Am a Human Being, and I Belong to the World: Narrating the Intersection of Spirituality and Social Identity”, *Journal of Transformative Education* 4 (2006): 27-42.
- Garis, Mabel: *Martha Root: Lioness at the Threshold*. Wilmette: Bahá'í Publishing Trust 1983.
- Curtotti, Michael: “Human Rights: Reflections from a Bahá'í Viewpoint”, *Human Rights, Faith, and Culture* (2001): 65-84.
- Effendi, Shoghi: *Messages to the Bahá'í World: 1950-1957*. US: Bahá'í Publishing Trust 1971.
- Francis, Richard: “Root, Martha”, *Bahá'í Library Online* 1993/1998 (http://bahai-library.com/francis_root_biography).
- Hassall, Graham: “Bahá'í History in the Formative Age. The World Crusade, 1953-1963”, *Journal of Bahá'í Studies* 6:4 (1994): 1-21.
- Hassall, Graham & Fazel, Seena: “100 Years of the Bahá'í Faith in Europe”, *Bahá'í Studies Review* 8 (1998): 35-44.
- Lehman, Dale: “Root, Martha”, *Planet Bahá'í* 2001 (<http://www.planetbahai.org/cgi-bin/articles.pl?article=90>).
- Mather, George & Nichols, Larry: “Babists, Bahá'í History”, *Dictionary of Cults, Sects, Religions, and the Occult*. Grand Rapids, MI: Zondervan 1993: 32-33.
- Momen, Moojan: “Ages and Cycles”, 1995 (http://bahai-library.com/momen_encyclopedia_ages_cycles).
- Momen, Moojan: “The Bábi and Bahá'í Community of Iran: A Case of “suspended Genocide”?”, *Journal of Genocide Research* 7:2 (2005-2006): 221-241.
- Smith, Peter & Momen, Moojan: “The Bahá'í Faith 1957-1988: A Survey of Contemporary Developments”, *Religion* 19 (1989): 63-91.
- United States Department of State: *2012 Report on International Religious Freedom – Iran*, 20 May 2013 (<http://www.refworld.org/docid/519dd4bc18.html>).
- United States Department of State: *2013 Report on International Religious Freedom – Iran*, 28 July 2014 (<http://www.refworld.org/docid/53d9076514.html>).

Universal House of Justice: “The Five Year Plan: 2006-2011. Messages of the Universal House of Justice”. West Palm Beach, Florida: Palabra Publications 2006-2011 (http://bahai-library.com/uhj_five-year_plan_2006).

Universal House of Justice: The Five Year Plan: 2011-2016. Messages of the Universal House of Justice. West Palm Beach, Florida: Palabra Publications 2011 (http://bahai-library.com/uhj_five-year_plan_2011).

Ανώνομη Αρθρογραφία

“The World Crusade 1953-1963”, *The Bahá’í World (1954-1963)* 13. Haifa: Bahá’í World Centre 1970: 246-248.

“The Launching of the Nine Year Plan”, *The Bahá’í World (1963-1968)* 14. Haifa: Bahá’í World Centre 1974: 101-140.

“Expansion and Consolidation of the Bahá’í Faith in the Nine Year Plan. Information statistical and comparative”, *The Bahá’í World: (1968-1973)* 15. Haifa: Bahá’í World Centre 1976: 291-295.

“The Five Year International Teaching Plan 1974-1979”, *The Bahá’í World (1973-1976)* 16. Haifa: Bahá’í World Centre 1978: 107-130.

“The Five Year International Teaching Plan 1974-1979”, *The Bahá’í World (1976-1979)* 17. Haifa: Bahá’í World Centre 1981: 71-108.

“The Seven Year International Teaching Plan 1979-1986”, *The Bahá’í World (1979-1983)* 18. Haifa: Bahá’í World Centre 1986: 81-137.